

je – bodisi v litvanski ali v rusko-sovjetski varianti. Ko sem, na primer, vprašal svojega kolego iz Češkoslovaške, kaj po njegovem mnenju povzroča tolikšna trenja med Čehi in Slovaki, mi je odgovoril, da gre pri tem izključno za ekonomske probleme. Podobna temu je bila reakcija nekega ameriškega kolege na moja pojasnila o etnično-nacionalnih spopadih v Jugoslaviji, ko me je vprašal, kakšna je ta nerazumljiva navezanost balkanskih narodov na njihove teritorije. Seveda je bilo to (ne)razumevanje v tipični vzročni zvezi z ameriškim kontekstom – prav tako kot tudi dokaj splošno sprejeta sodba mnogih ameriških sociologov in antropologov, da je evropski ideal »Blut und Boden« zgodovinski anahronizem, ki so ga ZDA že zdavnaj pokopale. V bistvu pa v tem primeru ne gre le za ateoretično premiso takega razmišljanja, docela je skregano z logiko – saj je tudi teritorij ZDA sakrosanktno dejstvo, pa najsi se izraža v patriotski evforiji ali pa v modernem mednarodnem pravu. Obsojati male narode na tisto (prilaščanje teritorija), kar so veliki narodi počenjali v preteklosti, je izrazit primer političnega vplivanja na razsojanje. To je v bistvu *status quo*, ki paralizira sociološko misel in njeno zmožnost, da bi prispevala k razreševanju problemov. Kakor hitro pa se takemu vplivanju uprete, postavite v dvom marsikaj, kajti potem morate razmišljati v povsem drugačnih razsežjih. V tem pogledu na kongresu predstavljena sociološka misel ni bistveno evoluirala. Je to morda bojazen pred vnovičnimi pojavi nekega radikalizma ali utopizma, na to vprašanje ne bi znal odgovoriti. Zavedam pa se tega: če bomo toliko obremenjeni s politično usodnostjo zgodovine, tudi poslej ne bomo niti kot znanost niti kot profesija sposobni sooblikovati svobodnega sveta v pluralu, kar je kongres izpostavil kot simbolično nalogo za to leto.

2. Na kongresu sem govoril o problemu političnega reprezentiranja etnično-nacionalnih manjšin v enopartijskem in večpartijskem sistemu, pri čemer sem kot primer uporabil Srbe na Hrvaškem. Na podlagi izsledkov dveh raziskav o etnični stratifikaciji na Hrvaškem ter s komentarji o sedanjih političnih dogajanjih sem opozoril na resne težave pri vzpostavljanju politične demokracije v multietničnem kontekstu; to posebej vsled tega, ker se je suverenost naroda po zlomu boljševiske nadsuverenosti (Jugoslavije) skušalo nadomestiti z etnično-nacionalnim ključem v kadrovske politiki, zdaj pa se ta vrača k svojim primordialnim izvorom (teritorij, meje, resursi, jezik, kvazi sorodnost itd.). Konec koncev so tako pot v konstituiranje demokracije ubirale tudi razvitejše nacije, seveda ob občasnih daljših zastojih in pretresih. Na kongresu sem se omejil na prikaz stanja in probleme, ki jih sproža. Teoretskih reperkusij takega historično determinističnega pojmovanja pluralne družbe v svojem prispevku tokrat nisem načentjal.

DRAGO KOS

Delitve in združevanja v svetovni sociologiji

Kongres v Madridu je bil po obsegu največje dosedanje srečanje sociologov, kar je nedvomno eden izmed pokazateljev naraščajoče dejavnosti sociologov celega sveta. Zelo verjetno pa je na tako množičen obisk (več kot 5000 udeležencev) vplivala »prostorsko časovna distanca«. Predhodna kongresa sta bila namreč

v Mehiki oz. Indiji, tj. relativno daleč od držav, kjer je koncentracija sociologov največja. Madrid pa je za udeležence iz Severne Amerike in Zahodne Evrope dokaj ugodna lokacija. Spremembe v Vzhodni Evropi pa so nedvomno vplivale na večjo udeležbo s tega prostora.

Sociologija je dosegala tudi zelo visoko stopnjo disciplinarne diferenciranosti, kar prav tako vpliva na številčnost udeležbe na kongresu, kjer na bi bila predstavljena vsa paleta sociološke refleksije. Tako je npr. število raziskovalnih komitejev oz. institucionaliziranih posebnih socioloških disciplin naraslo že na več kot štiri-deset. Prav na madridskem kongresu je bil institucionalno legaliziran komite za »stanovanjske študije«, tj. osamosvojitve dela socioloških raziskovanj, ki so do sedaj potekala nekako vzporedno v več »prostorskih komitejih«. Ustanavljanje novih raziskovalnih komitejev je po mojem mnenju dokaj ambivalentno dogajanje. Po eni strani je *vedno večja diferenciacija sociologije* povsem logična, po drugi strani pa ta proces vedno večje delitve sociologije lahko ocenjujemo tudi kot inercialni zagon dobe, ki se po mnenju nekaterih priznanih sociologov pravkar izteka. Kot sociologa, ki se ukvarja z raziskovanjem družbenoprostorskih pojavov, me razbijanje »enotnega predmeta proučevanja« še posebej moti, ker je prav prostorska sociologija med najbolj diferenciranimi disciplinami. Skratka, stanje je takšno, da se že znotraj ene sociološke veje nakazuje potreba po integraciji.

V Madridu fizično ni bilo mogoče slediti niti vsem »prostorskimi« komitejem oz. tistim, ki so imeli na sporedu »prostorske« teme. Še težji pa je bil položaj za nekoga z bolj interdisciplinarnim interesom. Rešitev tega problema delno omogoča le »post festum« vpogled v delo množice komitejev, delovnih skupin, »ad hoc« srečanj, pri čemer je v neizbežno pomoč več kot 500 strani obsežna publikacija, v kateri so objavljeni skoraj vsi naslovi referatov. Za osnovno usmeritev je koristna tudi druga publikacija, v kateri je objavljenih skoraj dva tisoč povzetkov. Skratka, visoko diferenciranost socioloških disciplin bi še pred kratkim lahko interpretirali kot pokazatelj razvitosti sociologije kot znanosti, ob preobrazbi industrijskih oz. modernih družb pa to ni več sama po sebi umevna ugotovitev.

Najnovejša faza institucionalne diferenciacije sociološkega raziskovanja prostorskega dogajanja je nastanek novega komiteja za raziskovanje stanovanjske problematike. Tako smo poleg treh že obstoječih »prostorskih« komitejev dobili še enega, kar neposredno sproža razmišljanje o smotrnosti takšnega razvoja. Nedvomno je sociološko raziskovanje stanovanjskega vprašanja pomembna tema, drugo vprašanje pa je, ali je to lahko tudi že posebna disciplina. Izkušnje, ki sem jih dobil s spremljanjem in tudi aktivno udeležbo v »stanovanjski« delovni skupini, potrjujejo visoko specializiranost tega sociološkega področja, vendar pa po mojem mnenju ne opravičuje institucionalne osamosvojitve »stanovanjske sociologije«. Zdi se mi, da stanovanjske problematike ni mogoče obravnavati ločeno od načina nastajanja grajenega okolja na splošno. Poleg tega so možnosti za tovrstne nadaljnje diferenciacije skoraj neomejene. S tega vidika je torej nastajanje posebne »stanovanjske sociologije« vprašljivo. Skratka, postavlja se vprašanje, ali je razlikovanje med različnimi »prostorskimi« komiteji res spoznavno teoretsko utemeljeno, ali pa je nastajanje novih sorodnih komitejev posledica delovanja nekaterih manj pomembnih, vendar kljub temu očitno dovolj vplivnih dejavnikov.

Verjetno je bila na letošnjem kongresu stanovanjska problematika zelo močno zastopana tudi zaradi tega, da bi s številčnostjo utemeljevali potrebo po posebnem stanovanjskem raziskovalnem komiteju. Na skupno desetih srečanjih je sodelovalo šestdeset referentov, med katerimi so seveda prevladovali udeleženci iz Zahodne Evrope in Severne Amerike. Kljub temu, da sta bili stanovanjski problematiki

v bivšem realsocializmu in državah t. i. tretjega sveta posvečeni posebni predstavitvi, pa lahko s precejšnjo gotovostjo trdimo, da tudi po tem srečanju večina zahodnih sociologov nima prave predstave o obsegu in bistvenih značilnostih stanovanjske krize v postsocialističnih družbah. Lahko bi govorili kar o nekakšni komunikacijski blokadi, v nekaterih pogledih pa kar o neposredno nasprotujočih si izhodiščih. Dobra ponazoritev teh razlik je npr. privatizacija javnega (družbenega) stanovanjskega sklada. Kar se zdi nekaterim edina možna rešitev za izboljšavo stanja (Vzhod), drugi opazujejo kot izrazito enostranski in zato tudi škodljiv razvoj. Dialog bo verjetno še nekaj časa zelo otežen, vsaj dokler se ne bo tudi pri »vzhodnih sociologih« povečalo zanimanje za nekatere klasične teme, kot je npr. stanovanjska segregacija, ki še vedno priteguje veliko sociologov iz t. i. razvitega sveta. Na drugi strani pa je prav tako težko prepričati sociologe iz modernih zahodnih družb, kako pomembno je bilo v socialističnih sistemih neformalno, zunaj- ali parasistemsko delovanje, npr. na stanovanjskem področju. Ta tema se jim sicer zdi zanimiva, vendar pa je, ker je skoraj neprimerljiva z razmerami na Zahodu, precej zunaj njihovega obzorja zanimanja.

S tem sem delno že odgovoril na vprašanje o primerljivosti stanja in razvoja sociologije pri nas in v sociološko najbolj razvitih državah. Svet še zdaleč ni enoten, čeprav nekateri znaki kažejo, da postaja vedno bolj enoten. Sociologija za en svet – enotnost in različnost, je s tega vidika posrečeno izbrano geslo madridskega kongresa, čeprav se mi zdi, da bi bilo treba nekoliko več pozornosti posvetiti razlikam in ne podleči navdušenju zaradi bolj ali manj šokantnih pokazateljev »poenotenja« sveta. Kljub velikim spremembam so razlike med Vzhodom in Zahodom, še zlasti pa med Severom in Jugom, še vedno zelo velike. Preobrazba realsocializma teh razlik še ni zmanjšala, celo nasprotno, zdi se, da so celo večje, kar pa je nedvomno učinek tega, da se lahko o razlikah govori in piše brez močnih ideoloških cenzur oz. cenzur. V določeni meri velja to tudi za slovensko, še bolj za jugoslovansko sociologijo. Sedaj, ko se je nedvoumno pokazalo, da je socializem neuspeh modernizacijski poizkus, je postalo zelo jasno tudi, da je bilo ogromno sociološke energije usmerjeno v nek eksperiment, ki ni dal pričakovanih rezultatov. Ne glede na različno vpletenost sociologije in sociologov v »graditev tega globalnega eksperimenta« je določena sled ostala. Značilno je, da so se v Raziskovalnem komiteju za študije bodočnosti (RC 7) prav sociologi iz vzhodnega dela Jugoslavije spraševali o usodi socializma. Res pa je, da ta tema zelo zanima tudi zahodne sociologe, med katerimi so mnogi, ki so se bolj ali manj tesno vezali na socialistični družbeni projekt.

Moj vtis je, da veliki premiki na Vzhodu na madridskem kongresu še niso doživeli poglobljene sociološke refleksije. V določeni meri je to najbrž posledica kratke časovne razdalje, predvsem pa množice nasprotujočih si informacij o tem dogajanju. Tako se le počasi prebija spoznanje, da Vzhod ni monoliten blok oz. da je bila enotnost zgolj vsiljena in navidezna. Razlike med državami, ki so zlasti z razvojnosociološkega vidika zelo zanimive, pa bodo, upajmo, bolj raziskane do naslednjega svetovnega sociološkega kongresa. Takrat bo tudi bolj jasno, kje in katere so meje procesa globalizacije. Ta nosilna tema letošnjega kongresa je očitno padla na plodna tla. Veliko je bilo udeležencev, ki so se svojih specifičnih tem lotevali prav iz te perspektive. Vendar se ne morem ubraniti vtisku, da je zanimanje za raziskovanje procesov globalizacije nekoliko predimenzionirano. Razvoj tehnologije, prav tako pa tudi vedno večji obseg ekološke degradacije nedvomno spodbujata »globalistično« razmišljanje. Najti pa je mogoče tudi pokazatelje, ki jih ne moremo zlahka uskladiti s procesom globalizacije. »Novi lokalizem« oz. regi-

analizem tako na Zahodu, še bolj pa v nekdanjih centralističnih vzhodnih sistemih, sta pojava, ki zaslužita precejšnjo oz. vsaj tolikšno pozornost kot proces globalizacije. Tudi iz prispevkov precejšnjega števila udeležencev kongresa je mogoče sklepati, da ne gre zgolj za enosmerni linearni proces, pač pa je treba ustrezno pozornost posvetiti tudi redefiniciji vloge oz. položaja intermedialnih ravni (individualna, lokalna, regionalna, nacionalna, internacionalna raven). S tega vidika se mi zdi ustrezneje govoriti o preobrazbi teh ravni, kot pa poudarjati zgolj krovno, t. j. globalno raven.

Dvanajsti svetovni sociološki kongres se je dogodil prav v trenutku, ko so nekateri svetovni procesi dozoreli do svoje manifestne faze, kar je nedvomno vplivalo na dogajanje, tj. na poudarjeno zanimanje za velike globalne teme. Po drugi strani pa se je kongres v precejšnji meri odvijal po dosednji logiki vedno večje diferenciacije socioloških disciplin, ki vodi v zelo specializirano obravnavanje posameznih izsekov družbenega dogajanja. Te dvojnosti seveda ne postavljamo kot nasprotje, zdi se le, da je bilo v Madridu opaziti razhajanje med inovacijskimi velikimi teorijami in specializiranim raziskovanjem družbene empirije. Drugače rečeno, velike teorije globalnih družbenih preobrazb izzivajo empirično potrditev. Mogoče se bo to zgodilo že na naslednjem svetovnem sociološkem kongresu. Če bo res v združenji Nemčiji, tako kot je napovedano, bo verjetno tudi 13. svetovni sociološki kongres posvečen »poenotenju« sveta.

PETER KLINAR

Razmišljanja o novih trendih migracijskih politik

(Tematski zapis o XII. svetovnem sociološkem kongresu)

Uvod

Splošni prikazi velikih in heterogenih po področjih specializiranih svetovnih znanstvenih srečanj ostajajo na ravni utrinkov in nepopolnih informacij. Kaj več skorajda ni mogoče storiti. Zato sem se odločil, da mi služi letošnji XII. svetovni sociološki kongres, ki je bil julija v Madridu, za izhodišče razmišljanj le o eni temi, ki je bila na sporedu raziskovalnega komiteja za sociologijo migracij: »Novi trendi migracijskih politik«. Kongres je združeval 42 raziskovalnih komitejev, ki so organizirali po 9 tematskih sej, s številnimi skupnimi sejami različnih komitejev, 8 delovnih skupin, 5 tematskih skupin, 21 ad hoc sej in 6 plenarnih simpozijev. V vseh teh oblikah kongresnega delovanja so bila organizirana številna vsebinsko bolj ali manj zaokrožena srečanja.

Razmišljanja o novih trendih migracijskih politik osredotočam na obrazložitev razlogov za majhne migracijske tokove znotraj Evropske skupnosti (ES), med katerimi izstopa spreminjanje južnih evropskih držav z razvojem iz emigrantskih v imigrantske družbe, v katere priteka močan tok ilegalnih imigrantov iz tretjih držav, nečlanice ES. Ilegalne imigracije spodbujajo administrativne zapore za množične legalne imigracije iz tretjih držav v države ES. Nastajajo zanimive razmere.